

UiO **Institutt for informatikk**
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet

IN 1080

Operasjonsforsterekere

Yngve Hafting, 2021

Hvor står vi og hvor går vi...

Kort om emnet

- *Grunnleggende analog elektronikk*, sensorer og sensor grensesnitt, aktuatorer. Programmering av mekatroniske systemer.

Hva lærer du?

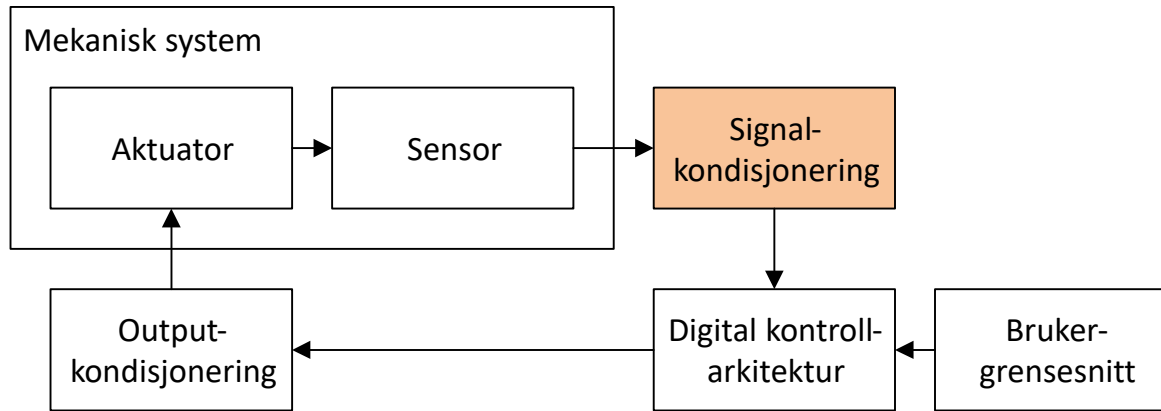
Etter å ha tatt IN1080 kan du:

- *forstå virkemåten til analoge kretser. Aktuelle begreper er: strøm, spenning, motstand, effekt, impedans, likestrøm, vekselstrøm, RCL, MOS, FET, OPamp*
- *bruke klassiske analysemetoder basert på Kirchoff, Thevenin og Nortons teoremer*
- forstå og anvende sensorer, signalkondisjonering og konvertering, samt noen komponent-komponent busser
- bygge og programmere enkle mekatroniske systemer med mikrokontroller, aktuatorer og sensorer
- forstå grunnleggende kontrollteori og virkemåte for PIDkontrollere

Forelesning

- *Kunne velge sensorsystemer for mekatronikk*
  - Hva er en operasjonsforsterker (opamp)
  - Hva bruker vi operasjonsforsterkere til?
  - Hvordan virker operasjonsforsterkere?
-

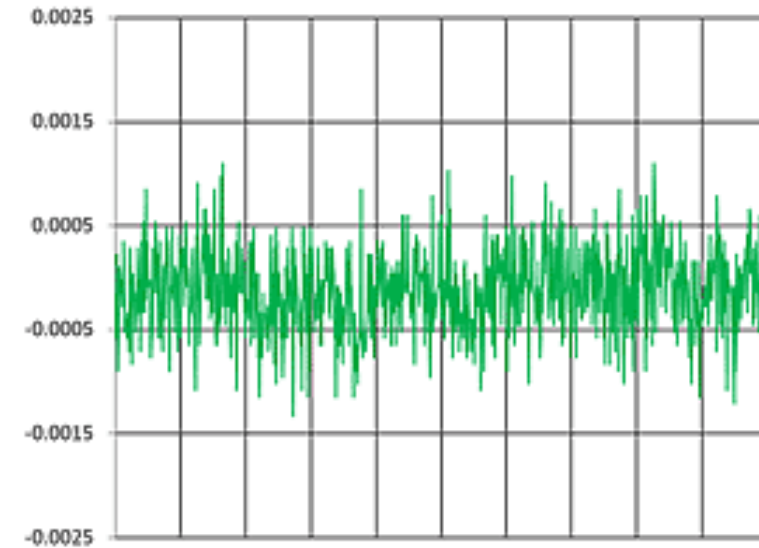
Systemperspektiv og oversikt

- Signalkondisjonering
  - Analoge signaler
    - Forsterking
    - Prosessering
  - Konvertering til digitale signaler

Motivasjon

- Den virkelige verden er ikke digital
  - Sensorer gjør fysiske fenomener til analoge elektriske signaler
  - Svake signaler, støy og behov for utregninger:
=> Vi ønsker å bearbeide signalene digitalt.
- Signalkondisjonering
  - Gjøre om sensordata til en form vi kan bruke
    - Direkte (analogt) eller digitalisere
  - Hvordan / med hvilke verktøy:
    - Filtrering (Lavpass / høypass / båndpass)
      - Passive komponenter, "Opamper" - operasjonsforsterkere
    - Forsterking
      - Transistorer, **Opamper**, Instrumenteringsforsterkere
    - "AD-konvertering" - Omvending fra Analoge til digital signaler
      - AD-konvertere
      - Komparatorer
      - Trigger kretser

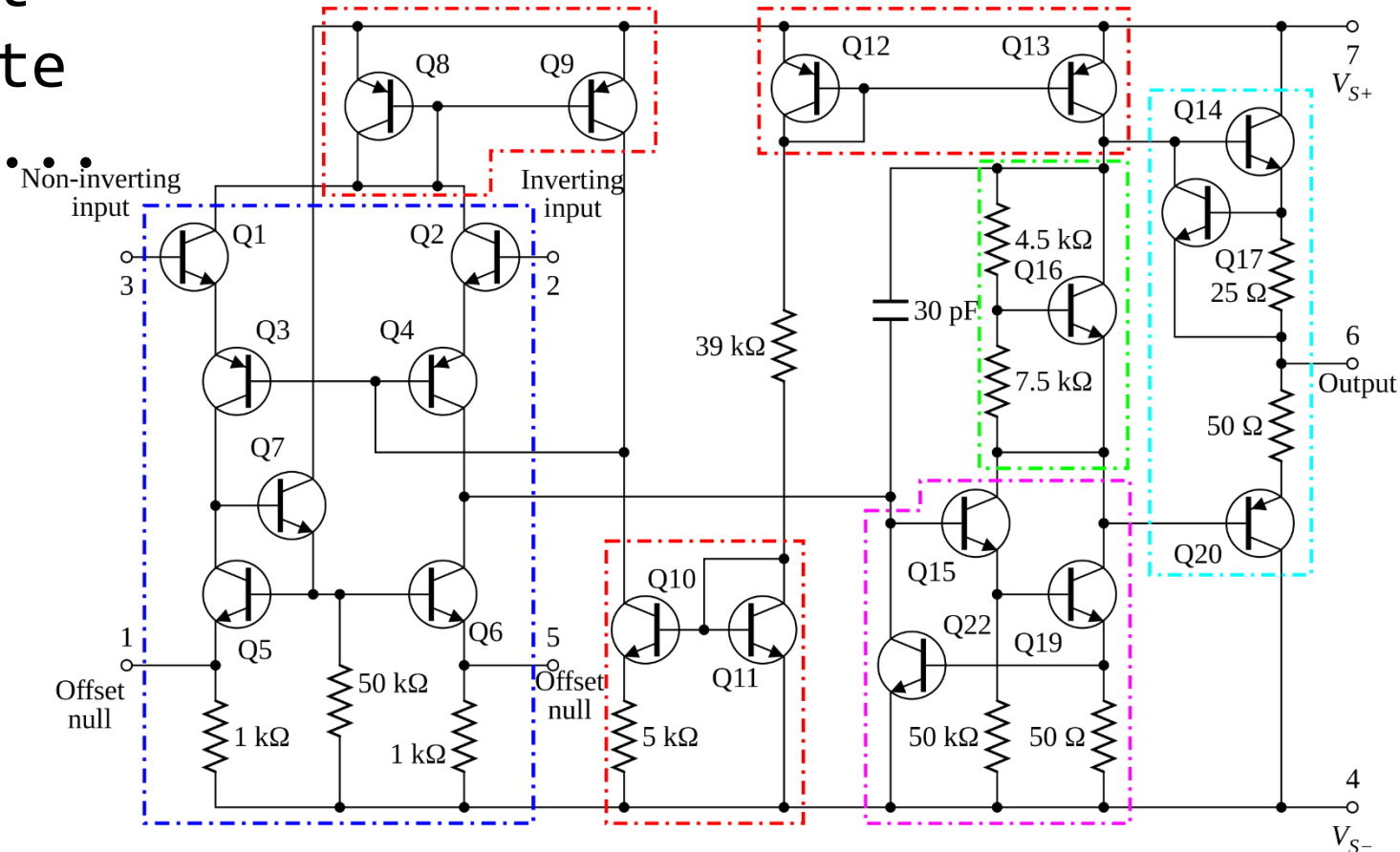

Opamper kan inngå i alt fra filtrering til forsterkning og konvertering av analoge signaler.

De er derfor en viktige byggeblokker, og vi skal se litt på egenskaper og hvordan vi bruker dem

Hva er en operasjonsforsterker?

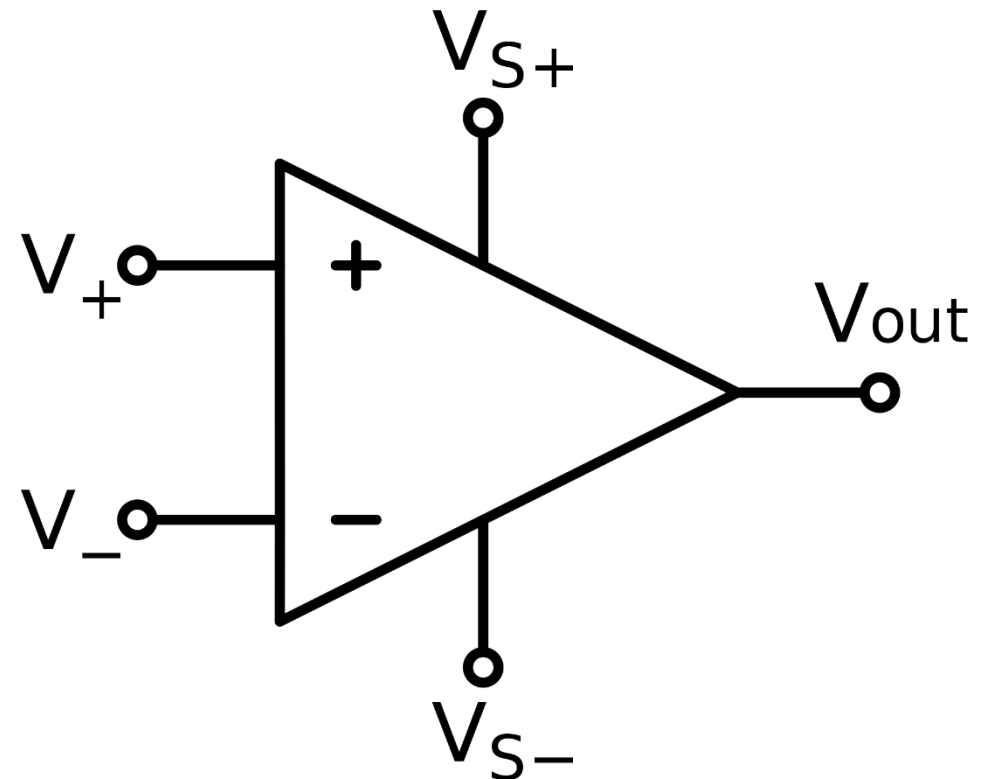
- En forsterkerkrets laget for å brukes til bestemte matematiske operasjoner...
  - Noen karakteristiske egenskaper..
  - Mange bruksområder...
  - Eksempel:
- Skal vi analysere dette fra grunnen av?

https://en.wikipedia.org/wiki/Operational_amplifier

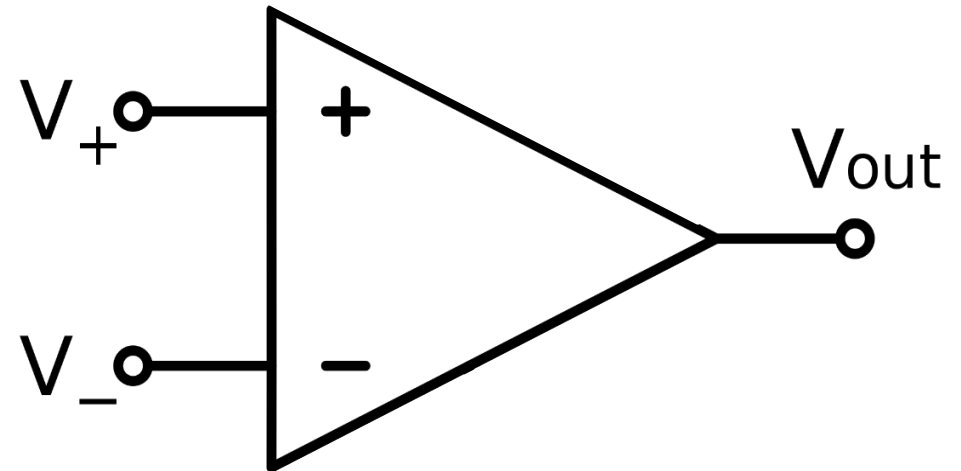
Hva er en operasjonsforsterker (opamp)?

- Symbol:
- To modeller:
  - Ideell opamp
  - Reell opamp
- Brukes til
  - Forsterkerkretser
  - Aktive filtre
  - Komparatorer og triggerkretser
  - Analoge regnefunksjoner
- Finnes omtrent over alt der analoge signaler benyttes...

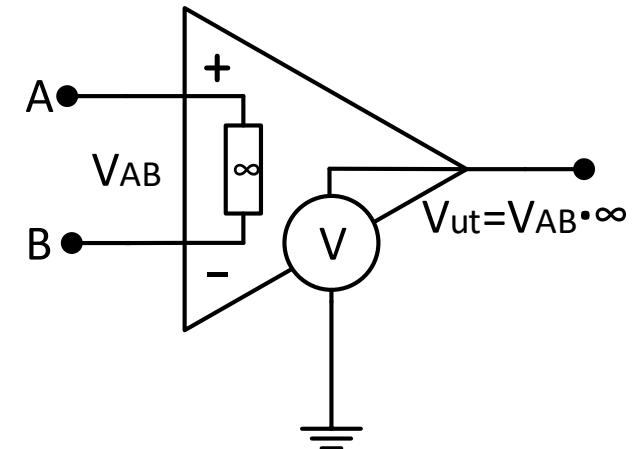
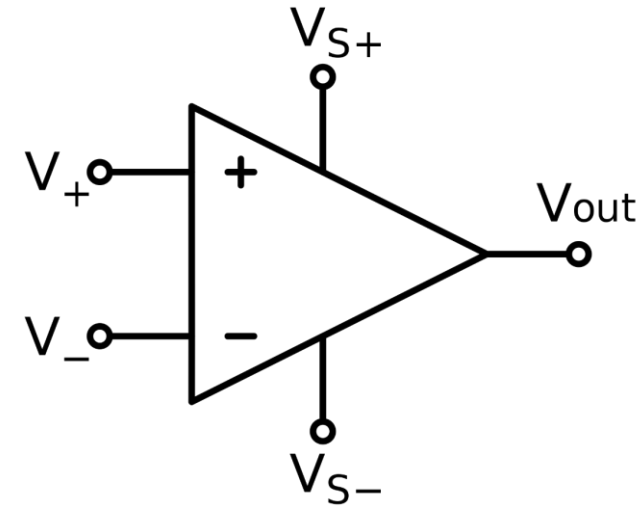
Opamp oppkobling...

- V_{S+} : kobles til VDD
(gjerne skjult i kretsskjema)
- V_{S-} : kobles typisk til GND
eller den laveste spenningen i bruk.
(gjerne skjult i kretsskjema)
- V_+ og V_- : signalinnganger
- V_{out} : utgang
  - Utgangen forsterkes forskjellen mellom V_+ og V_- ...
- Mer kommer, men først...

Ideell opamp, egenskaper

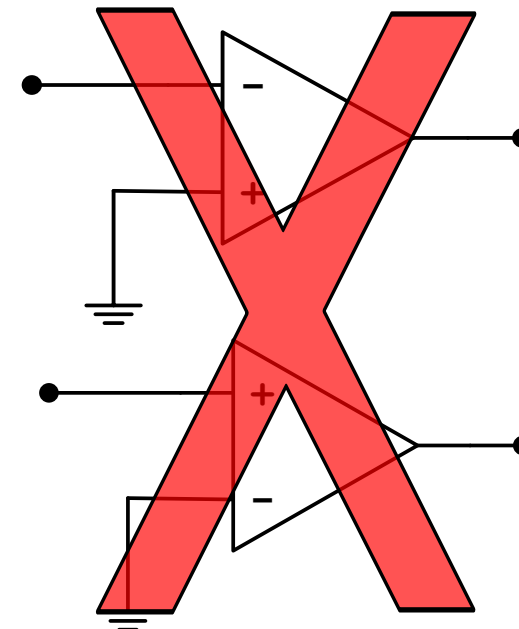
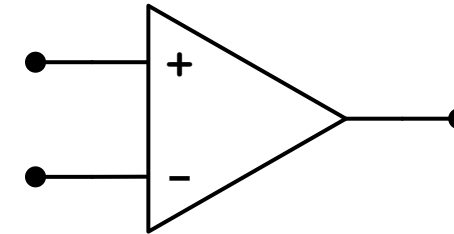
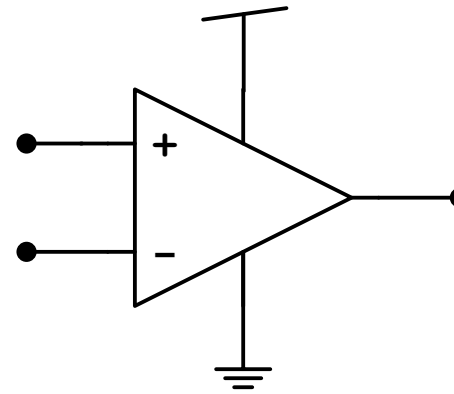
- Utgang (V_{out})
  - Forsterker forskjellen mellom V_+ og V_- uendelig
  - $V_{out} = (V_+ - V_-) \cdot \infty$
  - Utgangsimpedansen er $\emptyset$
    - Ideell spenningskilde
- Innganger (V_+ og V_-)
  - Uendelig inngangsimpedans
    - Går ikke strøm inn i opampen
- Ingen opamper helt ideelle...
  - Nært nok i mange sammenhenger
  - Utgangsspenning begrenses av spenningskilden

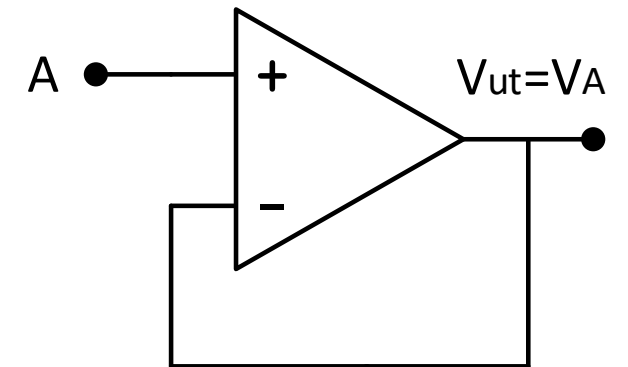
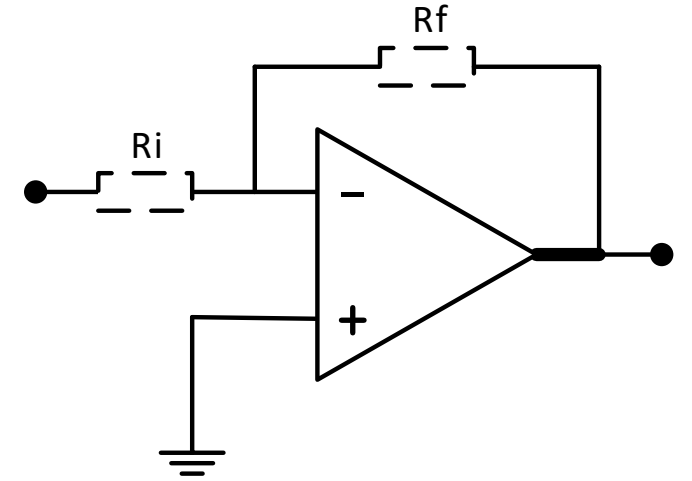
Åpen sløyfe (Open loop)

- Gir digital output
  - enten «høy» "1" eller «lav» "0"
  - Lite brukt konfigurasjon
- Differensiell forsterker : Komparator
  - Sammenligner analoge signaler
- Inverterende forsterker
  - Brukes i praksis ikke open loop
- ikke-inverterende forsterker
  - Brukes i praksis ikke open loop

Negativ tilbakekobling 1/3

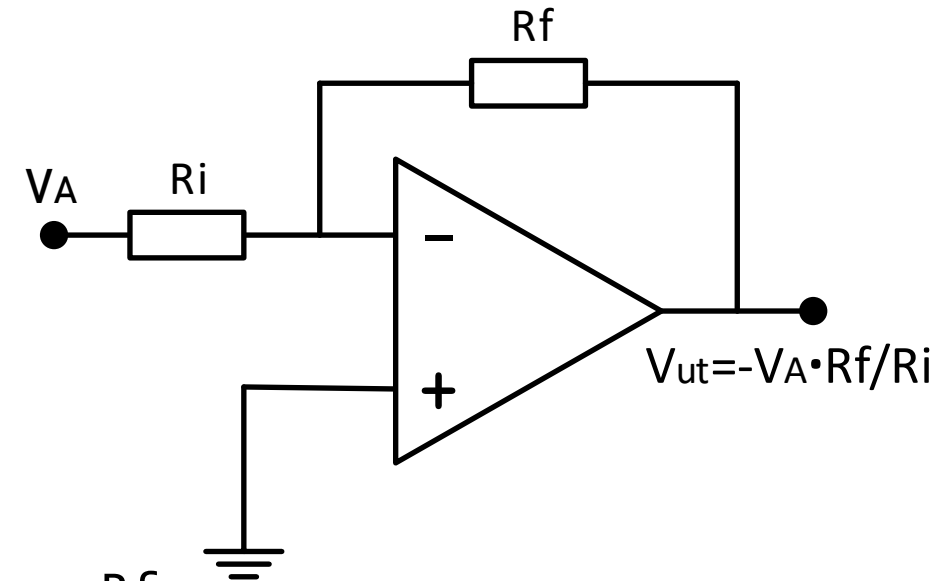
- Generelt: Med negativ tilbakekobling vil utgangen sørge for at vi får samme spenning på + og - inngangene
- Spenningsfølger (Unity gain buffer)
  - V_{ut} stiger til $V_{ut} = V_A$.
  - Synker V_A vil V_{ut} synke tilsvarende
  - (Praktisk opamp: gain $\sim 10.000 \Rightarrow OK$)
  - Høy ($\sim \infty$) inngangsimpedans og lav utgangsimpedans $\Rightarrow$
    - Svakt inngangssignal = OK
    - Kan gi spenning til en last

Negativ tilbakekobling 2/3

- Inverterende forsterker

- $\emptyset$ inngangsstrøm: $I_{Ri} = I_{Rf} (= I)$
- Negativ tilbakekobling: $V_- = \emptyset$ «*Virtuell jord*»
- $\Rightarrow V_{ut} = I \cdot R_f$, $V_A = -I \cdot R_i$
- $\Rightarrow I = -V_A / R_i$
- $\Rightarrow \underline{V_{ut} = -V_A \cdot R_f / R_i}$
- Vi kan designe forsterkning ved å tilpasse R_i og R_f
  - Enkel regning
  - Inngangsimpedans $R_i \neq \infty \Rightarrow$ Ikke egnet i alle sammenhenger
- NB: V_S- må kobles til lavere potensiale enn GND
  - ellers vil kretsen alltid gi $\emptyset V$.

Negativ tilbakekobling 3/3.

- «Ikke-inverterende» forsterker

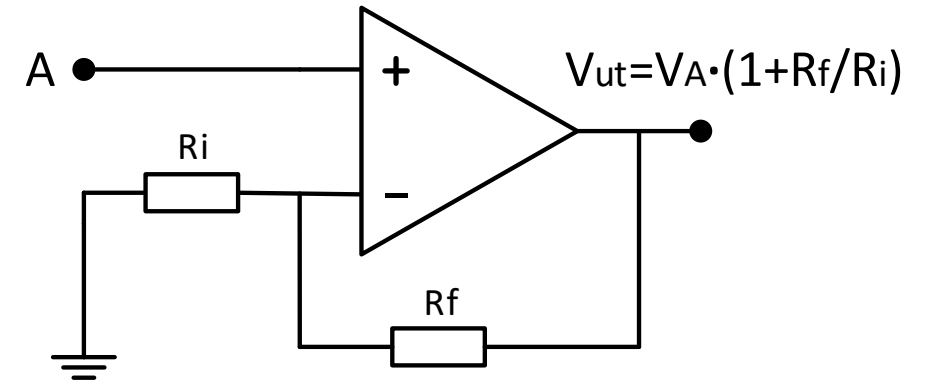
- Samme motstandsnettverk som inv. men bytte jord og inngangssignal

- Negativ tilbakekobling: $V_- = V_A$
- $\emptyset$ inngangsstrøm: $I_{Ri} = I_{Rf} (= I)$
- $V_A = I \cdot R_i \Rightarrow I = V_A / R_i$
- $V_{ut} = I \cdot R_f + I \cdot R_i = I(R_f + R_i)$
- $\Rightarrow V_{ut} = (V_A / R_i) \cdot (R_f + R_i) = \underline{V_A \cdot (R_f / R_i + 1)}$
- Dersom $R_f \gg R_i \Rightarrow V_{ut} = V_A \cdot R_f / R_i$

- Høy inngangsimpedans, Lav utgangsimpedans

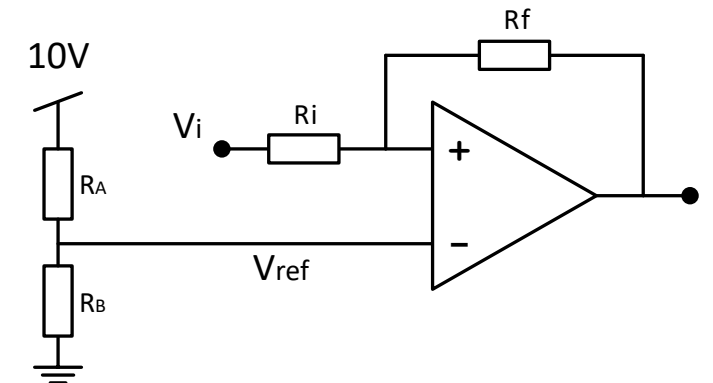
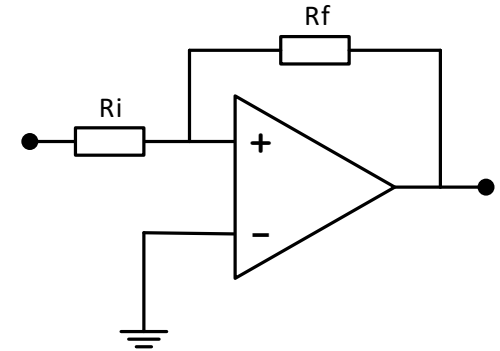
- Positiv forsterkning

- Fungerer fint med GND som laveste potensiale.

Positiv tilbakekobling 1/2

- Ikke inverterende forsterker:
  - => Jo høyere input, dess høyere output som gir..
    - Høyere input igjen...
    - => Selvforsterkende, driver inngangssignalet.
    - Går fort i metning og forblir der
  - Kan brukes til å danne minnelementer/triggerkretser
- Schmitt trigger:

Eks Schmitt trigger (1 av 2)

Vi har en schmitt trigger satt opp som vist på figuren. Maksimalt strømtrekk for inngangen er $\pm 1\text{mA}$. Alle spenninger forutsettes at kan varieres mellom 0 og 10V . Vi ønsker at triggeren skal trigge på $2,2\text{V}$ (opp) og $1,8\text{V}$ (ned)

a) Hva er minsteverdi for R_i og R_f (tilsammen)?

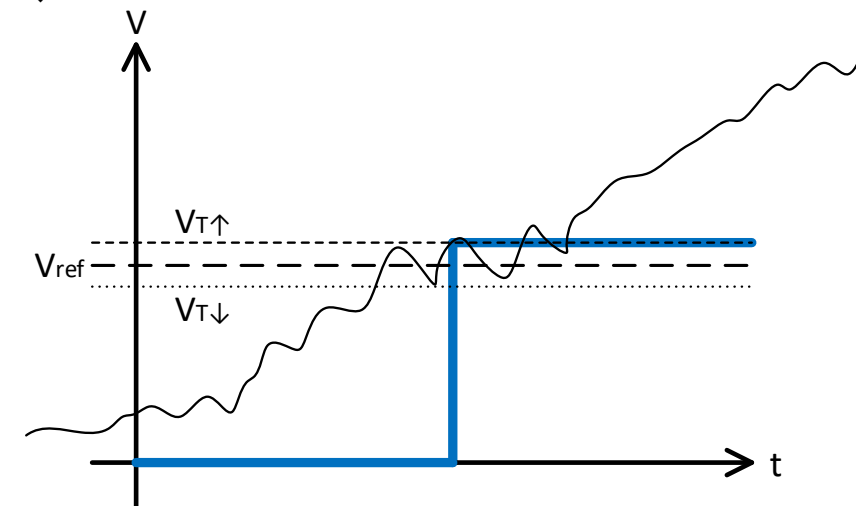
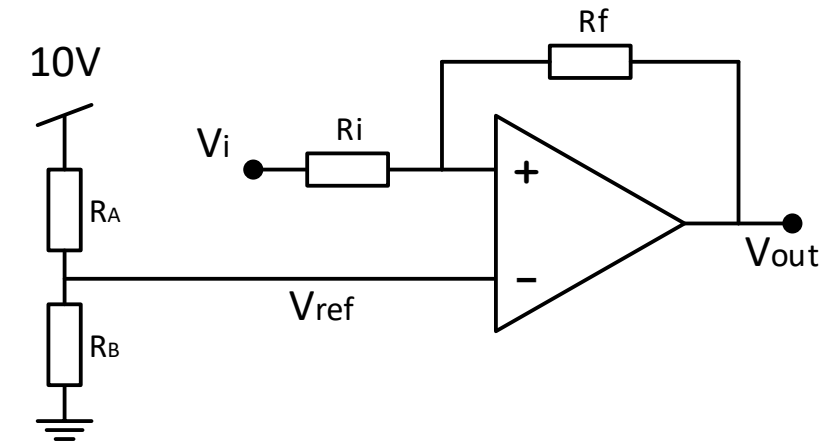
$$U=RI \Rightarrow R = U/I$$

$$V_{out} = 10\text{V} \text{ og } V_{inn} = 0 \text{ V gir } I(R_i+R_f) = 10\text{V}.$$

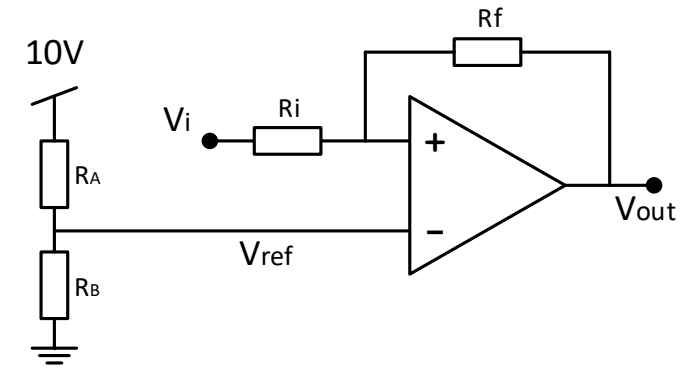
$$I_{max} = \pm 1\text{mA}$$

$$\Rightarrow (R_i+R_f) = 10\text{V}/1\text{mA} = 10\text{k}\Omega$$

Svar: R_i og R_f må tilsammen være minst $10\text{k}\Omega$

Eks Schmitt trigger (2 av 2)

b) Hva er minste verdi for R_i og R_f og hvilken verdi må V_{ref} ha?

- To triggertilstander:

A. $V_i = 1,8V$, $V_{out} = 10V$,

B. $V_i = 2,2V$, $V_{out} = 0V$,

- V_i har:

- $R_i + R_f = 10k\Omega$, $V_{ref} = V_i + R_i \cdot I_1$, $V_{ref} = V_{out} - R_f \cdot I_2$

- Setter opp for begge triggertilstandene:

1: $V_{ref} = 1,8V + I_1 \cdot R_i$

2: $V_{ref} = 2,2V + I_2 \cdot R_i$

3: $V_{ref} = 10V - I_1 \cdot R_f$

4: $V_{ref} = 0V - I_2 \cdot R_f$

5: $R_i + R_f = 10k\Omega$

(5 ligninger, 5 ukjente $\Rightarrow$ OK)

6: (1,2) $\Rightarrow 1,8V + I_1 \cdot R_i = 2,2V + I_2 \cdot R_i$

$\Rightarrow R_i(I_1 - I_2) = 0,4V$

$\Rightarrow R_i = 0,4V / (I_1 - I_2)$

7: (3,4) $\Rightarrow 10V - I_1 \cdot R_f = -I_2 \cdot R_f$

$\Rightarrow 10V = R_f(I_1 - I_2)$

$\Rightarrow R_f = 10V / (I_1 - I_2)$

8: (5,6,7) $\Rightarrow 10k\Omega = (0,4V + 10V) / (I_1 - I_2)$

$\Rightarrow I_1 - I_2 = 10,4V / 10k\Omega = 1,04mA$

9: (6,8) $\Rightarrow R_i = 0,4V / 1,04mA = 0,38k\Omega$

10: (7,8) $\Rightarrow R_f = 10V / 1,04mA = 9,6k\Omega$

11: (1,3) $\Rightarrow 1,8V + I_1 \cdot R_i = 10V - I_1 \cdot R_f$

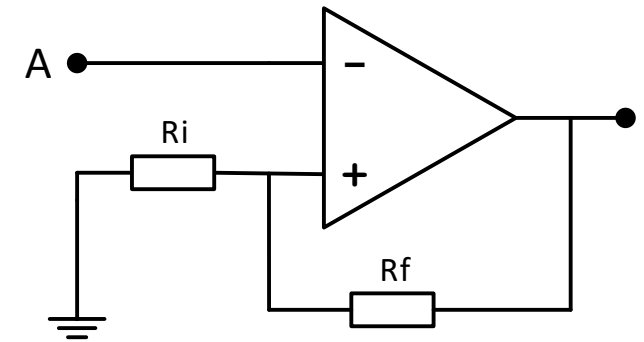
12: (5,11) $\Rightarrow I_1(R_i + R_f) = 10V - 1,8V$

$\Rightarrow I_1 = 8,2V / 10k\Omega = 0,82mA$

13: (1,9,11) $\Rightarrow V_{ref} = 1,8V + 0,82mA \cdot 0,38k\Omega = 2,1V$

Positiv tilbakekobling 2/2

-
- Inverterende forsterker:
  - Hvis V_A forsterkes $-\infty$ så vil V_+ bli lavere enn $V_A \Rightarrow$
  - V_{ut} skifter til $+\infty \Rightarrow V_+$ høyere enn $V_A \Rightarrow$ osv
  - Vi får oscillering pga tidsforsinkelser i kretsen.
    - Skyldes kapasitive egenskaper -
      - (hvor mange elektroner som må flyttes på før tilstander endres)
  - *Kan brukes til å lage svingekretser*

Differens (Subtraksjons)krets

• Differens (Subtraksjon)

- $V_- = V_+ = \text{«Vinn»}$ som igjen spenningsdeler V_2

1. $\Rightarrow V_{\text{inn}} = V_2 * R_f / (R_i + R_f)$

2. $I_i = I_f = \text{«I»}$, $I = (V_{\text{inn}} - V_1) / R_i$

3. $V_{\text{ut}} = V_1 + I * (R_i + R_f)$

(3 ukjente: V_{inn} , I (I_1), V_{ut} , 3 ligninger = OK)

A. (2,3) $\Rightarrow V_{\text{ut}} = V_1 + (R_i + R_f)(V_{\text{inn}} - V_1) / R_i$

B. (1,A) $\Rightarrow V_{\text{ut}} = V_1 + ((R_i + R_f) / R_i)(V_2 * R_f / (R_i + R_f) - V_1)$

C. Forenkle B $\Rightarrow V_{\text{ut}} = V_2(R_f / R_i) + V_1(1 - (R_i + R_f) / R_i)$

D. Forenkle C $\Rightarrow V_{\text{ut}} = V_2(R_f / R_i) - V_1(R_f / R_i)$

$V_{\text{ut}} = (V_2 - V_1) * R_f / R_i$

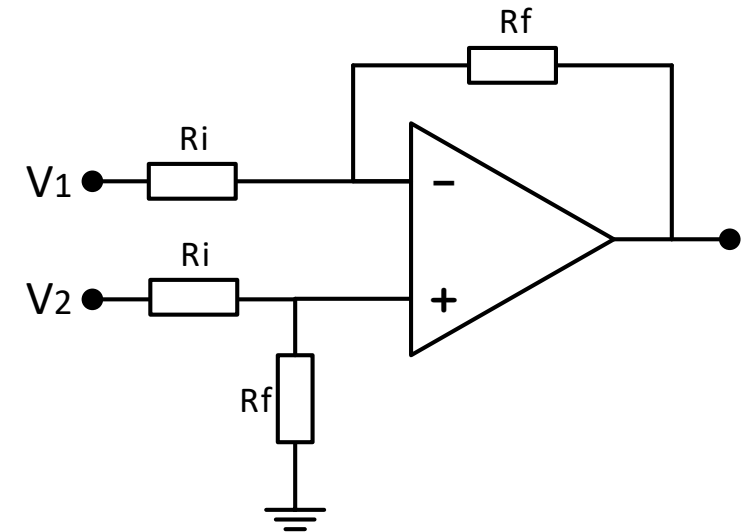
Setter vi $R_f = R_i$, så blir $V_{\text{ut}} = V_2 - V_1$

Betraktninger

1: Negativ tilbakekobling $\Rightarrow \dots$

2: Motstandsnettverk også for + inngang

3: Merk at $R_{i1} = R_{i2}$ og $R_{f1} = R_{f2}$

Summekretser

- Inverterende Summekrets

- Vinn er (virtuell) jord

- $I_f = I_1 + I_2$

- $I_1 = 0 - V_1 / R_i$

- $I_2 = 0 - V_2 / R_i$

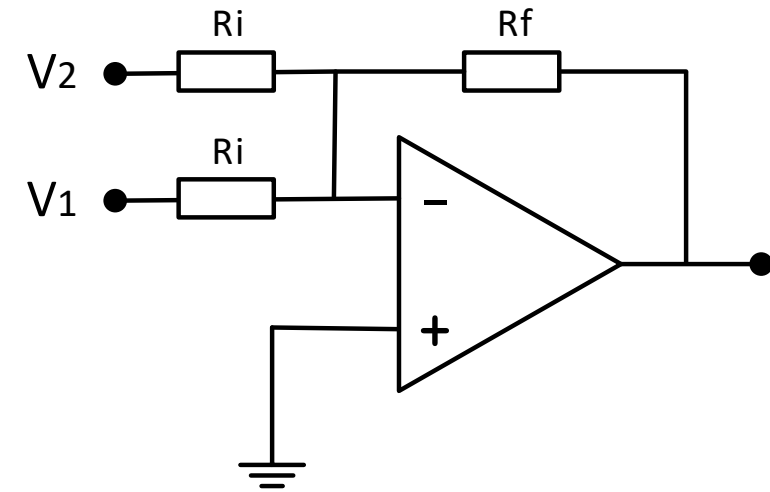
- $V_{ut} = I_f * R_f$

(Fire ligninger, 4 ukjente => OK)

Setter alle inn i 4...

$$V_{ut} = R_f(-V_1/R_i - V_2/R_i)$$

$$\underline{\underline{V_{ut} = -(V_1 + V_2)(R_f/R_i)}}$$

Merk: Setter vi $R_f = R_i$ så blir

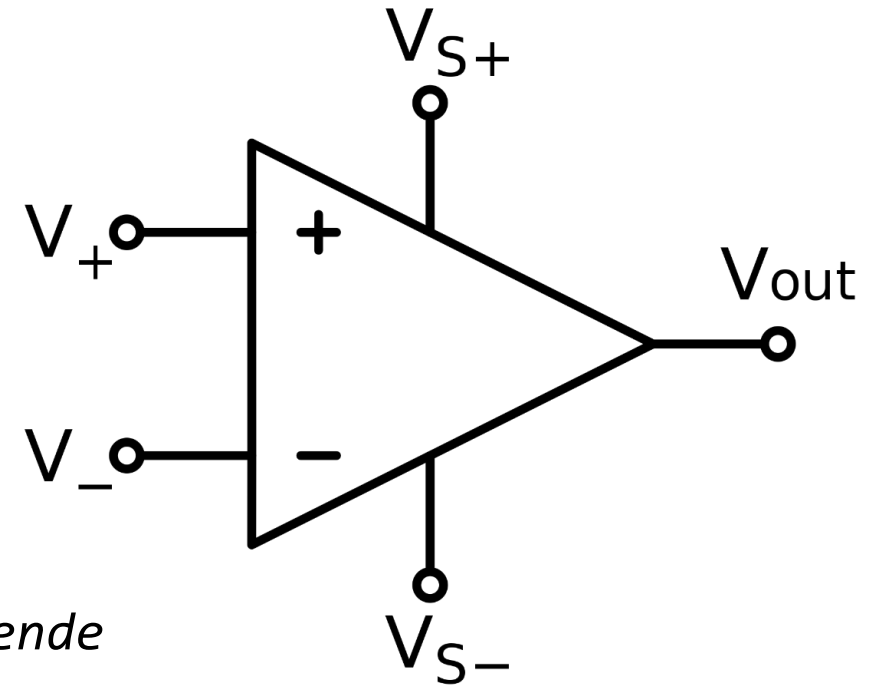
$$V_{ut} = -(V_1 + V_2)$$

Integrerende og differensierende tilbakekobling

- Ikke pensum

Oppsummering opamp

- Uendelig inngangsimpedans
  - 0 strøm inn inngangene
- Uendelig forsterkning
  - Men ikke større sving enn V_{S-} til V_{S+}
- Negativ tilbakekobling
  - => Gir $V_+ = V_-$ (til metning)
  - Kan brukes både inverterende og ikke-inverterende
  - Brukes i forsterkerkretser
    - Forsterkning beregnes med strømbetraktninger
    - Summasjon og subtraksjonskretser
- Positiv tilbakekobling
  - Brukes i trigger og oscillatorer
    - Ellers vil du sikkert ha negativ tilbakekobling...

Videre om opamper

- Vi kommer tilbake til bruken når vi snakker om sensorer og avlesing av disse.
- **Lesestoff:**
  - COK (Læreboka: Carryer, Ohline, Kenny: Introduction to mechatronic design) kapittel 11.
- **Oppgaver:**
  - **11.3**, 11.4, 11.7, 11.8 (kun første setning), **11.10**. Ekstra: 11.1, 11.2, 11.6, 11.11